

Zdravka Mlinara o neformální skupinové účasti v prostředí vesnice, práci Very Ehrlichové o rodinných vztazích před vznikem individualismu, práci J. Jerovského o materiální bázi kulturního života v slovinské vesnici, studii S. Šuvara o základní škole a jejím působení na vesnici a řadu dalších důležitých prací a informací. Jugoslávský časopis velmi pozorně si všímá zejména dění na polské vesnici a výzkumu polských sociologů, což je zajisté zdůvodněno obdobnými sociálně politickými a ekonomickými jevy na jugoslávské vesnici. V jednom z minulých čísel věnoval též pozornost čs. sociologii venkova a přinesl rozsáhlou informaci o organizaci našeho výzkumu z oboru sociologie venkova. Bylo by jistě žádoucí, aby existující časopisy z oboru sociologie venkova navázaly užší kontakt a soustavně si vyměňovaly články o výsledcích práce v jednotlivých sprátených zemích a o programech další činnosti.

Jan Tauber

Barbara Lobodzińska: *Manowce małżeństwa i rodziny*

Varšava 1963 (*Wiedza powszechna*), stran 240.

B. Lobodzińska v práci pod názvem *Manželství a rodina na scestí* se pokusila o vysvětlení vývojových tendencí současného polského manželství a rodiny. V této práci srovnává tradiční představy o manželství a rodině s názory, které vznikly v nové etapě vývoje společnosti, v epoše industrializace a urbanizace. Autorka se orientuje na prozkoumání názorů a vztahů, souvisejících s otázkami vztahu mezi mužem a ženou, s pevností manželských svazků, s plánováním rodiny, s mileneckými vztahy, s kulturou pohlavního života, s rozvodem atd.

Autorka prozkoumala obrovské množství empirického materiálu (osobní dopisy žen do polského rozhlasu, dopisy do polských časopisů, sňatkové inzeráty, časopisecké ankety, statistiky atd.) a využila i výsledků vědeckoteoretických výzkumů a materiálů zahraničních společenských vědců. I když práce jako celek je vedena spíše směrem k popularizaci už dosažených výsledků v této oblasti a k vytýčování nových problémů, její vědecká hodnota se tím nijak nezmenšuje. Její velikou předností je živý sloh, přesná formulace otázek, stručná a věcná charakteristika různých stanovisek a názorů (které se vyskytují jak v současné sociologii, tak v krásné literatuře), přesvědčivá argumentace a všestranný pohled na zkoumané otázky. Přes tyto nesporné přednosti práce jako celek nemá jednotný, ucelený charakter. V první části práce převládají různé osobní dokumenty, citace z dopisů, osobní výroky, odpovědi z rozhlasu atd. Při analýze těchto odpovědí autorka dospívá k názoru, že nelehké na společensko ekonomické přeměny názory na manželství se mění velmi pomalu a v jednotlivých případech vládné chaos. Ve druhé části je obsaženo hlavně teoretické jádro celé studie. Výběr problémů je proveden především s ohledem na tu oblast společenských jevů, kde procesy v rodinném životě probíhají zvláště konfliktně

a na ty otázky, o něž je proto zcela pochopitelně velký zájem. Pro nás bude nejdůležitější především obsah druhé části práce; zde se autorka propracovala k mnohým závažným teoretickým závěrům – s platností mnohem obecnější – než je situace specificky polská.

Zvláště cenná je analýza manželského výběru v různém společenském prostředí, v různých vrstvách obyvatelstva, získaná studiem sňatkových nabídek pomocí sňatkových kanceláří. Zde autorka dokazuje, že volba partnera se mění v souvislosti s věkem, pohlavím, stupněm vzdělání a se společenským prostředím. Jako obecnou tendenci lze uvést tyto závislosti: Čím jsou ženy mladší, tím větší rozdíl věku je možný. Čím starší je žena, tím rozdíl mezi ženou a kandidátem manželství se zmenšuje. Jen ženy ve věku balzacovském nejraději vidí vrstevníky anebo o něco mladší muže. Ženy ve věku od 18 do 21 let nejraději by se vdaly za muže ve věku od 30 do 35 let. Kandidátky na vdávání ve věku od 22–25 let hledají muže ve věku od 30 až do 40 let, nejvíce se opakuje věk 35. Ženy ve věku 31–35 let nejvíce hledají muže ve věku 40–45 let. Jiná je však situace pokud jde o výběr se strany mužů. Mladí muži hledají ženy více méně ve stejném věku; mladé ženy na druhé straně volí muže o hodně starší. Když tedy srovnáme požadavky mužů a žen, týkající se věku budoucích partnerů, vidíme, že zde nejsou shodné tendence – ale naopak vznikají veliké rozdíly. Zatímco mladí muži do 25 let volí ženu o něco mladší, ale také o něco starší nebo vrstevnici – ženy se orientují na muže podstatně vyššího věku. Autorka si klade otázku, zda tento výběr se řídí rozumnými důvody a zda ve starších partnerech chtějí tyto ženy nalézt ustálenou pozici a zabezpečení existence, což jim vrstevníci nebo mladí muži nemohou dát, anebo zda je tento výběr motivován jinými okolnostmi. Problém zůstává otevřen.

Pokud jde o stupeň vzdělání, vyšší stupeň vzdělání je zvláště žádanou věcí ze strany ženy a méně vyžaduje muž vzdělání na své partnerce. Ženy s nejvyšším vzděláním se orientují na muže s vysokoškolským vzděláním; ženy se středoškolským vzděláním se orientují také na muže s vysokoškolským vzděláním. Ženy se základním vzděláním pokládají za svůj sociální vzestup, vdají-li se za muže se středoškolským vzděláním. Je velmi vzácný případ, když žena s vyšším vzděláním si bere jako partnera do manželství muže s nižším vzděláním. Ukazuje se, že ženy si více váží vzdělání muže než obráceně – muž vzdělání ženy. U žen se tento výběr může vázat s potřebou dosáhnout vyšší sociální pozice. U mužů jistě lhostejnost ke stupni vzdělání budoucí ženy se váže s ustálenou představou, že ženám se stále ještě připisuje jistá část tradiční funkce v domácnosti a pokud se respektuje její profesionální činnost, tak spíše jako doplněk práce v domácnosti.

Muži s nejvyšším vzděláním mají jiné ideály ženy než muži se základním vzděláním. Obdobná situace rozdílných představ

o možném partnerovi se vyskytuje i u žen. Pro muže s nejvyšším vzděláním je ideálním žena reprezentativní, pro muže se vzděláním středním, kteří si vybírají ženy se vzděláním nižším nebo stejným, je ideálním typem hospodyně a žena reprezentační. Ideálem ženy se základním vzděláním je muž bez alkoholických a kuřáckých náruživostí. Žena si přeje muže, který by měl dobré zaměstnání, který by byl hospodárný, morální atd. V těchto kategoriích se nejméně cení vzdělání. Nejvíce je ale rozšířené pejorativní oceňování rozvedeného muže; odsouzení rozvedeného je zde spojeno s obavami před alimenty a finančními těžkostmi. V těchto vrstvách se také nejvíce odsuzuje alkoholismus, neboť zde se projevuje brutálnějším způsobem vůči ženě a dítěti než u vrstev s vyšším vzděláním. Žena se středním vzděláním klade největší důraz na vyšší vzdělání, nejvíce oceňuje vzdělání muže, cení si takové znaky charakteru, jako je slušnost, spřádanost. Pro ženu s nejvyšším vzděláním je ideálem muž s akademickým diplomem, společenský a přátelský.

Autorka poukazuje na to, že manželství je možné zkoumat dvojím způsobem. První cestou je analýza manželství jako instituce, která se přetváří ve shodě s historickým procesem. Zde se zkoumá vývojová tendence manželství. Druhá koncepce je pohled na manželství jako na instituci, která plní funkci sociální terapie. Zde se klade především důraz na otázku, jak dosáhnout optimálního úspěchu v manželství a jak zabránit psychickým neurozám. Zdrojem těchto neuroz je oslabení svazků nebo separace v nejbližším, tj. rodinném prostředí. Rodina (jako nejbližší sociální prostředí) nejvíce spolupůsobí na vytváření zdravé nebo patologické situace jedince. Když vzniká stav vzájemného napětí, vzájemné vztahy se omezují, jedinec se vyhýbá těmto svazkům a reaguje na ně vyobcováním. V takovéto situaci vzniká zdroj psychického napětí a psychických nemocí. Citový svazek manželství — nazývaný obyčejně láskou — je nejen hlavní příčinou při uzavírání současného manželského svazku, ale i něčím, co determinuje jeho úspěch a stabilitu.

Kdy je větší naděje, že bude manželství stabilnější? Autorka samozřejmě nedává a ani nemůže dát návod na takovéto manželství. Ukazuje však, že manželství uzavřená v prostředích nezintegrováných, v prostředích, kde se manželé liší rasou, sociálním původem, příslušností k sociální třídě, náboženstvím a politice, úrovní vzdělání, jsou méně trvalá než manželství z prostředí sourodých, stabilních a zintegrováných. Manželství uzavřené mezi lidmi z různého prostředí, z různých společenských tříd má menší naději na dosažení vzájemného přizpůsobení a harmonického soužití. Autorka dále upozorňuje na to, že existuje výrazná korelace mezi trváním doby předmanželské obeznamenosti a trvalostí manželství. Rozvody jsou řidší mezi manžely, kteří byli delší dobu zasnoubeni a již před manželstvím se vzájemně poznali; informovali se o svých tužbách, vzájemně se přizpůsobili — a to vše, právě proto, že se odehrává ještě před vznikem manželství —

děje se naprosto dobrovolně, bez vzájemných závazků, bez ovlivňování okolím a rodiči. Autorka na druhé straně ale pochybuje o závislosti mezi panenstvím dívky a trváním manželství. Obecně pro mladé lidi platí, že v současné době hoch nebo dívka má jednoho nebo několik sexuálních partnerů — mnohem víc, než to bylo v případě jejich rodičů. Je sice pravda, že tento jev předmanželského pohlavního života je spojován často se společenským odsouzením a někdy se pokládá za jev sociálně škodlivý, ale jako dobrou stránku předmanželského pohlavního života nelze nevidět to, že zmenšuje možnost špatného sexuálního výběru. (U starších žen anorgasmus byl velmi častým jevem.)

Dále autorka ukazuje na souvislost mezi šťastným dětstvím a pozdějším úspěchem v manželství. Tato teze našla své potvrzení zejména v sociologických výzkumech mládeže provinilé, soudně stíhané, neboť velká část této mládeže pochází právě z dětí rodin nepevných, rozbitých a rozvrácených. Děti z rozbitých rodin jsou více zatíženy neurozami, z dětství si odnesly velmi negativní obraz světa a jsou proto méně schopné pro manželské soužití, hůř se přizpůsobují novému partneru než ti jedinci, kteří prožili šťastné dětství. Trvalejší manželství zakládají tedy ti partneři, jejichž dětství uplynulo v atmosféře klidu, pohody a harmonie rodičů. V rodinách, kde je několik dětí, proces socializace i výchovy probíhá snadněji, děti získávají návyky v chování, přirozeným způsobem se dovidají o sexuálním životě. Partneři, pocházející z rodin početnějších, se snáze přizpůsobují novému jedinci než jedináčkové a ještě lehčeji ti z nich, kteří žili v rodině s dětmi obojího pohlaví.

Autorka zde analyzuje i mnoho dalších otázek. Všimá si např. prestiže rozvedeného. Rozvedený je pojímán jako méně hodnotný kandidát ženitby (než např. vdovec). Toto nižší oceňování rozvedeného ve srovnání s jinými kandidáty manželství může mít podle autorky řadu příčin: dogma katolické církve (ve které značná část obyvatelstva ještě věří) pokládá rozvod za hřích. Mezi lidmi trvá přesvědčení, že muž nebo žena, kteří se rozvedli s jedním partnerem, se pravděpodobně neshodnou ani s partnerem dalším. Sňatek s rozvedeným je tak vystaven většímu riziku než sňatek s jedincem nerozvedeným. Velmi častou okolností, která snižuje prestiž rozvedeného, jsou závazky k dětem a finanční povinnosti k nim.

Na základní kritérium vývoje manželství pokládá autorka stupeň dělby rolí mezi mužem a ženou ve spojitosti se vzrůstem profesionalizace vdané ženy. Nejvíce tradiční je dělba práce mezi muži a ženami na vsi. Rodina je výrobní jednotkou v mnohem větší míře na vesnici než ve městě. Z toho plyne, že osoby, které přišly z vesnice do města, projevují malou elasticitost při osvojování si „netradičních rolí v domácnosti“ a ženy přicházející z vesnice projevují větší neklid v práci mimo domov. Podle mého názoru zde budou pravděpodobně jisté rozdíly mezi našimi a polskými podmínkami, ale v každém